

NAAR VERRIJKTE LEEROMGEVINGEN VOOR DE REGIO

Voor de grote opgaven waar we als maatschappij voor staan is samen leren en samen werken essentieel. Dat kan in een verrijkte leeromgeving, waar studenten, professionals, burgers en organisaties samen komen rondom een maatschappelijke opgave.

Bijvoorbeeld rondom een thema als inclusief buitenspelen, waarbij alle kinderen gelijkwaardig kunnen meedoen. Maar hoe werkt zo'n verrijkte leeromgeving nou in de praktijk?

Vanuit de Hogeschool Utrecht is hier afgelopen jaar onderzoek naar gedaan. Wat blijkt? Voor het verrijken van leeromgevingen is hetzelfde nodig als voor het aanpakken van maatschappelijke problemen: stap over je schaduw heen, zoom uit en neem meerdere perspectieven mee.

Hier presenteren we de **belangrijkste inzichten**, en **vier essentiële vensters** om mee naar een verrijkte leeromgeving te kijken. ►►

VERRIJKTE LEEROMGEVINGEN IN REGIO UTRECHT

WAT ZIJN VERRIJKTE LEEROMGEVINGEN?

Learning community, lab, werkplaats, netwerk, multi-stakeholder leeromgeving: de termen buitelen over elkaar heen. Het gaat hier echter altijd om een omgeving waarbij betrokkenen vanuit verschillende achtergronden, disciplines of domeinen worden verbonden, vaak rondom een maatschappelijke opgave.

De Hogeschool Utrecht heeft gekozen voor de term 'rijke leeromgeving' om een dergelijke omgeving te duiden. In de loop van dit onderzoek hebben we echter een voorkeur ontwikkeld voor 'verrijkte leeromgevingen'. Geen enkele leeromgeving is immers arm, en door het werkwoord verrijken te gebruiken, benadrukken we dat je er actief iets aan moet doen.

Bij verrijkte leeromgevingen zijn betrokkenen vanuit verschillende achtergronden actief en met elkaar verbonden. Deze actoren, organisaties en groeperingen noemen we ook wel praktijken. De volgende soorten praktijken kunnen betrokken zijn:

- 1 Bedrijfspraktijken:**
onder andere grootbedrijf, mkb, start-ups, zzp'ers;
- 2 Overheidspraktijken:**
onder andere gemeentes, provincies, waterschappen;
- 3 Semioverheid en instellingspraktijken:**
onder andere ziekenhuizen, welzijnsorganisaties, uitvoeringsorganen, musea;
- 4 Kennispraktijken:**
onder andere onderzoeksinstituten, onderzoeksgroepen, lectoraten, practoraten en expertisecentra;
- 5 Burgerpraktijken:**
onder andere patiënten(verenigingen/vertegenwoordiging), burgerinitiatieven, buurtcoöperaties, consumentencollectieven, sportverenigingen;
- 6 Onderwijspraktijken:**
onder andere trainingsbureaus, bedrijfsacademies, primair, voortgezet, middelbaar beroeps-, hoger beroeps-, universitair, LLO-trajecten en contractonderwijs.

Een leeromgeving kan worden verrijkt door meerdere, verschillende soorten praktijken te betrekken en door over de grenzen van deze praktijken heen zo veel mogelijk gelijkwaardig te gaan samenwerken.

WAAROM?

Arbeidsmarkttekorten, snelle digitalisering, klimaatverandering en een inclusievere samenleving: de kwesties waar we voor staan als maatschappij, vragen om bewaarde vakmensen, om professionals die wendbaar kunnen inspelen op ontwikkelingen.

Dat vraagt iets van hoe we leren stimuleren én van ons onderwijs: het beroepsonderwijs moet meebewegen met en anticiperen op veranderingen van de doelgroepen, bij werkveldpartners en in de samenleving.

Verrijkte leeromgevingen kunnen helpen om met elkaar toekomstbestendig onderwijs te realiseren, zodat we gezamenlijk maatschappelijke opgaven het hoofd kunnen bieden.

“OM HET LEVEN IN DE WIJK GEZONDER EN DUURZAMER TE MAKEN”

WAAROM?

“OM DE BESTAANSZEKERHEID VAN WIJKBEWONERS TE VERGROTEN”

KENMERKEN

- Samen leren en samen werken aan **maatschappelijke opgaven** staat centraal.
- Leeromgevingen krijgen een **grensoverstijgend** karakter. Ze bewegen zich over de grenzen van school en de wijk, van verschillende disciplines en domeinen, van professionals en burgers en van praktijk en onderzoek.
- Er wordt samengewerkt tussen diverse praktijken en gelijkwaardige samenwerking tussen **betrokkenen met verschillende perspectieven** is nodig.
- Betrokkenen vormen **duurzame gemeenschappen** waarbij gedeelde doelen en ambities het vertrekpunt zijn en waarbij het **gelijktijdig** inbrengen van expertise essentieel is.

VOORBEELD: MKB WERKPLAATS

De MKB Werkplaats is een inspirerend voorbeeld van een verrijkte leeromgeving. Hier kunnen regionale ondernemers terecht met vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld digitalisering. Dankzij de uitgebreide expertise van het Utrechtse onderwijs helpt de MKB Werkplaats deze bedrijven om hun vraag te koppelen aan de juiste mbo- of hbo-opleidingen, studenten en werkvormen.

Elk jaar werken bijvoorbeeld 800 tot 900 studenten aan projecten vanuit de MKB Werkplaats. Bij de MKB Werkplaats zien we hoe verrijking ontstaat door samenwerking die de grenzen van opleidingen, onderwijsinstellingen, werkveldpartners en maatschappelijke organisaties overstijgt en hoe er gezamenlijk wordt gewerkt aan de maatschappelijke opgave om het MKB te digitaliseren.

“

Geweldig dat wij als Utrechtse organisatie via MKB Werkplaats Utrecht zijn gekoppeld aan enthousiaste studenten. Ze hebben gesproken met inwoners en stakeholders en zijn enthousiast met onze opdracht aan de slag gegaan. Dat heeft ons veel relevante en nieuwe inzichten opgeleverd.

Werkveldpartner MKB

VERSCHILLENDE VORMEN

We kunnen **drie vormen van het verrijken van leeromgevingen onderscheiden. In een opleiding zijn deze alle drie nodig.** De onderlinge verhouding kan een opleidingsteam bepalen op basis van o.a. aard van het

beroep waarvoor wordt opgeleid, teamsamenstelling, ontwikkelingsfase van een opleiding of inbedding in het regionale netwerk.

BEROEPSGERICHTE LEEROMGEVINGEN:

De samenwerking vanuit het opleidingsteam met praktijken in de buitenwereld (zoals klanten, eindgebruikers, zorgvragers, leerlingen, wijkbewoners) is matig intensief.

Voorbeelden van beroepsgerichte onderwijsvormen zijn casuïstiek, simulaties, binnenschoolse opdrachten, werkveldbezoeken, gastcolleges door externen en individuele stages.

REALISTISCHE LEEROMGEVINGEN:

Het realiteitsgehalte neemt sterk toe en hiervoor is het nodig dat een opleidingsteam intensief en in co-creatie samenwerkt met praktijken uit de buitenwereld. In realistische onderwijsvormen spelen deze partners een sleutelrol, bijvoorbeeld als opdrachtgever of als cliënt.

OPGAVEGERICHTE LEEROMGEVINGEN:

Een werkelijke maatschappelijke opgave staat centraal. Voor deze opgave zijn geen kant-en-klare oplossingen en daarom werken betrokkenen van meerdere praktijken grensoverstijgend samen.

Ze leren, werken, innoveren en onderzoeken samen op een gelijkwaardige basis om bij te dragen aan mogelijke oplossingen.

SUCCESSFACTOREN

Voor het verrijken van leeromgevingen bestaan geen eenvoudige recepten of standaard stappenplannen. Uit ons eerder praktijkgericht onderzoek (Gijzen e.a., 2023) zijn wel succesfactoren naar voren gekomen.

Deze succesfactoren zijn geïdentificeerd vanuit het perspectief van betrokken aankomende professionals (lees studenten). Voor een optimale leeromgeving is het nodig om over deze factoren met elkaar de dialoog te blijven voeren.

✓ SUCCESFACTOR: WENDBAARHEID

Het is nodig om een keuze in wendbaarheid te maken. Een opgavegerichte leeromgeving die vanuit een maatschappelijk vraagstuk (meer bottom-up, vanuit buitenwereld) is ontworpen, ziet de aankomende professional als één van de participanten van de leeromgeving.

Dit soort leeromgevingen vraagt meer **wendbaarheid** van de betrokken opleidingen in het organiseren van verschillende vormen van structuur en begeleiding, zowel op locatie als online, om de aankomende professional heen.

✓ SUCCESFACTOR: AUTHENTICITEIT

Idealiter zijn de doelstellingen van de leeromgeving en de opgave die daar centraal staat én de leerdoelen van de betrokken opleidingen met elkaar in lijn gebracht. Blijf met alle participanten hierover in gesprek.

Daarnaast is het belangrijk dat de structuur en begeleiding die vanuit de opleidingen wordt aangebracht, het gevoel van **authenticiteit** van de leeromgeving zo min mogelijk aantast.

✓ SUCCESFACTOREN: VERWACHTINGSMANAGEMENT, BEGELEID VRIJLATEN EN SAMEN LEREN

Wat verwacht de leeromgeving van de aankomende professional? En wat kan de aankomende professional van de leeromgeving verwachten?

Het is nodig om aan **verwachtingsmanagement** te doen, zodat een aankomende professional weet dat een opgavegerichte leeromgeving van nature

complex is en dat actieve participatie en (het ontwikkelen van) flexibiliteit en creativiteit wordt verwacht.

Een opgavegerichte leeromgeving vraagt van participanten om van niets, iets te maken. Het gevoel van vrijheid dat hier mee gepaard gaat, wordt door aankomende professionals als positief ervaren mits zij het gevoel hebben dat zij op een **begeleide manier worden 'vrijgelaten'**.

Aankomende professionals hebben relevante en 'just-in-time' input nodig vanuit de theorie, hun begeleiders en van experts om zo **samen te leren**.

Aankomende professionals kunnen stagneren in hun leerproces als zij niet optimaal worden gevoed en uitgedaagd om zichzelf te verbeteren.

Het met elkaar zichtbaar maken van 'leren en professionaliseren', bijvoorbeeld in leerteams of via intervisie is essentieel.

✓ SUCCESFACTOREN: NABIJHEID EN HUISKAMERGEVOEL

Het is belangrijk dat de opleidingen de begeleiding in samenspraak met andere betrokkenen **op een laagdrempelige manier dicht bij** de aankomende professional organiseert.

Dit betekent dat de aankomende professional zowel fysiek (op locatie of op de onderwijsinstelling) als online makkelijk in contact moet kunnen komen met begeleiders van de opleiding(en), met professionals uit de praktijk en met betrokken burgers.

Het is belangrijk dat er in de leeromgeving aandacht is voor (sociale) verbondenheid. Creëer een **fysieke plek** waar aankomende professionals met andere betrokkenen kunnen sparren of samenkomen om te ontspannen en om hun ervaringen, gevoelens en uitdagingen te delen en bespreken.

KERNINZICHTEN

WERKEN IN VERRIJKTE LEEROMGEVINGEN

- A Inbedding in het curriculum**
Rijkere leeromgevingen vragen om een sterke integratie in onderwijsprogramma's. Dit vergroot de betrokkenheid van studenten en opleiders.
- B Structurele ondersteuning**
Onderwijsbegeleiders en kwartiermakers hebben behoefte aan voldoende tijd, ruimte, een duidelijk mandaat en structurele ondersteuning vanuit management en facilitaire diensten om hun werk goed uit te voeren.
- C Netwerkvorming**
Regelmatige uitwisseling binnen netwerken van kwartiermakers en netwerken van onderwijsbegeleiders draagt bij aan kennisdeling en versterkt collegiale verbindingen.
- D Gerichte professionalisering**
Onderwijsbegeleiders hebben behoefte aan professionalisering die specifiek is afgestemd op de dynamische en vernieuwende context van verrijkte leeromgevingen. Daarnaast zoeken kwartiermakers meer collegiale afstemming om hun rol goed te kunnen vervullen.

LEEROMGEVINGEN VERRIJKEN DOOR DUURZAME GEMEENSCHAPPEN

Het ontwikkelen van duurzame gemeenschappen vraagt om gelijkwaardige en inter- en transdisciplinaire samenwerking tussen burgers, (aankomende) professionals, organisatie, bestuur en beleid. Verrijkte leer- en leefomgevingen bieden ruimte om inter- en transdisciplinair samenwerken te leren. De leermechanismen van de boundary crossing leertheorie kunnen hierbij richting geven, doordat ze helpen bij het overbruggen van grenzen tussen verschillende disciplines en perspectieven. Deze mechanismen – identificatie, coördinatie, reflectie en transformatie – ondersteunen het leerproces en versterken de samenwerking.

HET VERRIJKEN VAN LEEROMGEVINGEN VRAAGT OM VERANDERING

Bij het verrijken van leeromgevingen hebben betrokkenen te maken met een maatschappelijke opgave die complex is en waarbij permanent moet worden ingespeeld op veranderingen in de maatschappij en de lokale omgeving.

Dit vraagt om een gedragsverandering. In die zin is het verrijken van leeromgevingen ook een veranderkundig vraagstuk, namelijk: hoe komen we tot gedragsverandering bij betrokkenen waarbij een duurzame gemeenschap wordt gevormd die blijft inspelen op een veranderende context. Een kwartiermaker zou minimaal op drie aspecten interventies moeten inzetten. Allereerst op het verbinden van ambities en belangen. Als tweede is van belang dat alle stemmen van stakeholders (ook de niet-dominante) worden gehoord. Een derde aspect is het overbruggen van perspectieven waarbij de kwartiermaker als bruggenbouwer kan acteren. De kwartiermaker faciliteert dat elkaars perspectieven worden verkend, erkend en samengebracht.

OPGAVEGERICHTE LEEROMGEVINGEN IN BEELD

Opgavegerichte leeromgevingen worden gekenmerkt door een gedeelde centrale opgave waarbij betrokkenen samen leren, onderzoeken en innoveren over grenzen heen. Omdat deze grensoverstijgende leeromgevingen voortdurend in beweging zijn, blijft veel impliciet.

Om dit beter te duiden, hebben we beschrijvingskaders ontwikkeld op basis van een meervoudige case study over leeromgevingen waarbij over meerdere grenzen heen samen wordt gewerkt en geleerd. Deze kaders maken de kenmerken van deze dynamische omgevingen expliciet. De inzichten hieruit zijn vertaald naar praktische tools.

Hiermee kunnen kwartiermakers en andere betrokkenen de essentie van een leeromgeving in beeld brengen en het gesprek voeren over waar er ruimte is voor verdere verrijking.

VIER VENSTERS OP HET VERRIJKEN VAN LEEROMGEVINGEN VOOR DE REGIO

BURGERPERSPECTIEF

Leeromgevingen waarin samen wordt gewerkt en geleerd aan actuele, regionale opgaves spelen zich veelal af midden in de samenleving, middenin wijken waar burgers wonen en leven. Deze burgers spelen verschillende rollen in een vraagstuk, zoals wijkbewoner, initiatiefnemer, ouder, leerling, mantelzorger, zorgvrager of ervaringsdeskundige. Wanneer leeromgevingen buiten de muren van de onderwijsinstelling zijn, dan kunnen deze alleen in gelijkwaardigheid met betrokken burgers optimaal vorm krijgen.

“
IK HEB GELEERD MINDER SNEL TE OORDELEN. JE ZIET HIER DINGEN VAN MEERDERE KANTEN EN DAT NEEM JE OOK MEE IN DE REST VAN JE LEVEN.

VIER VENSTERS:

Missiegedreven opgaven binnen verrijkte leeromgevingen vragen om verbinding tussen vier perspectieven: de burger, de professional, de organisatie en het bestuur en beleid.

Elk venster biedt een unieke kijk op de opgaven en draagt bij aan een brede, integrale aanpak. Door deze perspectieven te verbinden, ontstaat een stevige basis voor succesvolle oplossingen.

(AANKOMENDE) PROFESSIONELE PERSPECTIEF

Bij het samen werken en leren aan actuele, regionale opgaves, zijn aankomende professionals (ofwel studenten) en ervaren professionals betrokken. Studenten ontwikkelen zich in de richting van professionals van de toekomst. Ervaren professionals uit het werkveld leren van de frisse blik van studenten en van de interactie met professionals, burgers en onderzoekers die ze in hun dagelijkse praktijk niet direct tegenkomen. Ook onderzoekers leren mee, door te onderzoeken en door interactie met relevante stakeholders.

“
OUD-STUDENTEN ZIJN NU OPDRACHTGEVER, DAT ZEGT WAT!

BESTUUR- EN BELEIDSPERSPECTIEF

Leeromgevingen hebben vaak verschillende tijdelijke aspecten: participanten komen en gaan, projectgelden en subsidies stoppen. Om langduriger aan thema's samen te kunnen werken en leren, is het handig om de verbinding te zoeken met meerdere relevante beleidsagenda's en om ze in te bedden in relevant beleid. De onderzochte leeromgevingen passen bijvoorbeeld in de Utrechtse Aanpak Opvang Vluchtelingen van de Provincie of in het Gezondheidsbeleid van de Gemeente Utrecht en tegelijkertijd in het HU Beleidskader Strategische huisvesting.

“
UTRECHT VERKLEINT GEZONDHEIDSVERSCHILLEN; ALLE INWONERS EEN EERLIJKE KANS OP GEZOND LEVEN.

“
DEZELFDE DAG NOG KON IK MIJN ERVARING WEER BESPREKEN MET ANDERE COLLEGA'S-IN-OPLEIDING.

ORGANISATIEPERSPECTIEF

Samen werken en leren aan een gedeelde opgave, middenin de samenleving, gaat niet vanzelf. Dat vraagt om gedegen organisatie vanuit alle betrokken partijen. Zo spelen bijvoorbeeld kwartiermakers een sleutelrol in de weg voorbereiden en improviseren; een doordacht, responsief ontwerp zorgt voor een setting die zo rijk mogelijk is; en tijdens de uitvoering zijn er o.a. begeleiders en community developers nodig die de boel draaiende houden.

MEER WETEN?

Praktijkgerichte onderzoekers van de Hogeschool Utrecht krijgen en maken steeds meer (handelings)kennis over verrijkte leeromgevingen. De afgelopen jaren deden zij onderzoek naar 16 leeromgevingen, leverden ze een scala aan kennisproducten op en deelden ze hun inzichten en ervaringen met collega's in de hele regio. Een kleine greep uit de opbrengsten:

- Werkkaarten voor inzicht in de kwaliteitsaspecten en risico's die zich aandienen in het proces van een verrijkte leeromgeving
- Een invulbare one-pager om de essentie van een verrijkte leeromgeving mee te vangen
- Een kaartenset om in gesprek te gaan over een verrijkte leeromgeving en mogelijk ontwikkelpotentieel te identificeren
- Podcast over onderzoeksproject Bruggenbouwers en Grensverleggers en hoe je dialoog over interprofessioneel samenwerken op gang kan brengen ([Aflevering 1: "Denzel"](#))
- Visual met opgavegerichte leeromgevingen in beeld
- Website over leeromgevingen op grens tussen school en werk (hybride leeromgevingen) op [Onderwijskennis.nl](#)
- [Brochure Boundary Crossing](#). Grenzen overbruggen in de interprofessionele samenwerking tussen school, kinderopvang en welzijnswerk
- [Literatuuronderzoek](#) naar grensoverstijgende leeromgevingen

MEER WETEN OVER ONZE TOOLS EN EXPERTISE?

Of neem contact op met ilya.zitter@hu.nl of anton.boonen@hu.nl

We denken graag met je mee over hoe je een leeromgeving kunt verrijken. Ook kunnen we een quick scan uitvoeren, of adviseren over draagvlak, docentprofessionalisering en innoveren.

Colofon

Dit onderzoek is gezamenlijk uitgevoerd door de lectoraten Beroepsonderwijs, Duurzame Gemeenschappen, Organiseren van Verandering in Onderwijs en Werken in Onderwijs in samenwerking met de regiegroep van HU-expertisegebied Samen Lerend.

Onderzoekers (alfabetisch op achternaam):

Anton Boonen, Elco Buurma, Klaas Doorlag, Kaoutar El Khattouti, Maaïke Koopman, Joep Kuijper, Edwin Nieman, Harry Rorije & Ilya Zitter

Deze tekst is gebaseerd op data uit de volgende bronnen:

- Meervoudige case study (30 cases)
- Interviewstudie bij 5 onderwijsbegeleiders en 8 kwartiermakers
- Interviewstudie bij 12 studenten en 25 beleidsmakers

De volgende **theoretische bronnen** liggen ten grondslag aan deze tekst:

Akkerman, S. F., & Bakker, A. (2011). *Boundary crossing and boundary objects*. *Review of educational research*, 81(2), 132-169.

Boonen, A. (2024). *Machts- of samenspel? Ontwikkelen van duurzame gemeenschappen* (Openbare les).

Bouw, E., Zitter, I., & de Bruijn, E. (2019). *Characteristics of learning environments at the boundary between school and work—A literature review*. *Educational Research Review*, 26(1), 1-15.

Ommering, B., & Koeslag-Kreunen, M. (2024). *Rollen van docenten in het hoger onderwijs binnen verschillende werkcontexten: Een scoping review*. Rapport.

Overkamp, E. (2024). *Who cares? Over meedoen in de samenleving met beperkingen*. (Openbare les).

Van der Steen, M., J. Scherpenisse, M. Van Twist (2015). *Sedimentatie in sturing: Systeem brengen in netwerkend werken door meervoudig organiseren*. NSOB.

Zitter, I. (2021). *Leeromgevingen in het beroepsonderwijs als knooppunten in onze maatschappij*. (Openbare les).

Fotografie: Seth Carnill (HU), Corné Clemens (cover, beeld van project Samen Spelen), FaceMePLS (Flickr)

Vormgeving: Jaaf Design